

'ET VIRKSOMT MIDDEL MOD GIFTIGE BID'

Johannes Spithoffs rapport fra London oktober 1559 om nødvendigheden af en ny danmarkshistorie – med udblik til den samtidige danske historieskrivning

Af Karen Skovgaard-Petersen

Indledning

I efteråret 1559 opholdt den danske diplomat Johannes Spithoff Monasteriensis (-1563) – eller Hans Münster som han også kaldes – sig i London.¹ Hans opgave var at forberede Frederik IIs frieri til dronning Elizabeth. Det gjorde han imidlertid i konkurrence med en svensk diplomat, Dionysius Beurres, der allerede havde fremført et ægteskabstilbud til den engelske dronning fra den svenske kronprins Erik.² Ingen af disse planer blev dog som bekendt til noget.

Til sin forskrækkelse kunne Spithoff imidlertid nu erfare at den nye Sverigeshistorie af Johannes Magnus - *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus* - som var udkommet i Rom i 1554 og igen i Basel i 1558, indgik i det svenske frieri. Og han kunne konstatere at værket nød stor popularitet og solgtes i mange eksemplarer. Det var absolut problematisk i Spithoffs øjne, eftersom Magnus' værk udmærker sig ved en gennemført negativ holdning til alt dansk. Spithoff skyndte sig derfor at skrive hjem til sin kontaktperson i Tyske Kancelli, Caspar Paslick (1530-1597), for at bede ham overbevise regeringslederne, og først og fremmest kongen selv, om at Johannes Magnus' værk ikke skulle have lov at stå uimodsagt. Stærke kræfter måtte nu, mente Spithoff, sættes ind på at få skrevet en ny danmarkshistorie.

Spithoffs brev illustrerer flere af den nationale historieskrivnings centrale funktioner i 15-1600-tallets Europa. Nogle af disse funktioner udtrykker han eksplicit, andre fremgår mere indirekte, men hver især kan de være med til at kaste lys over de forventninger man stillede til en ny danmarkshistorie i den danske politiske og intellektuelle elite. Med udgangspunkt i hvad Spithoff skrev til Paslick, vil jeg forsøge at give et indtryk af disse

¹ Spithoff stammede fra den tyske by Münster. Han optræder første gang i dansk sammenhæng i 1542 da han blev immatrikuleret på Københavns Universitet.

² Om ægteskabsplanerne i London, se G. Landberg, *De nordiska rikena under Brömsebroförbundet*. Uppsala 1925, 252ff med yderligere henvisninger.

forventninger og af hvordan de afspejler sig i nogle af de talrige danmarkshistoriske værker der blev skrevet i sidste halvdel af 1500-tallet.

Johannes Spithoffs brev til Caspar Paslick

I den del af brevet vi her skal kigge på – der er ikke tale om mere end ca 1/8 – fortæller Spithoff først om den svenske konges indsats for at udbrede kendskabet til Sverige ved det engelske hof:³

Han sørger også for at distribuere landkort over sine riger, smukt tegnede og smukt trykt. Og på samme måde med det værk om goternes og svenskernes historie, som er kompileret af goteren Magnus på gennemført løgnagtig vis og som udkom i Rom og Paris og nu sidste år også i Basel.⁴ Det er der mange der får bragt hertil i håb om at kunne afsætte det. Og da endnu flere køber det, er resultatet at *det* høster bifald og danskerne vanære herovre hvor folk for øvrigt er mere godtroende end de burde være.

Mod den slags giftige bid ville det i mine øjne være et virksomt middel hvis du kunne bevæge vor høje konge til at få publiceret – et sted der nyder anerkendelse – et omhyggeligt tegnet kort der tydeligt afbilder hans riger og lande. Og ikke mindst må han sørge for at få publiceret en danmarkshistorie som er affattet i en fornem stil, så udlændinge på denne måde kan få større kendskab til disse riger, og så de aldeles grundløse løgne som er blevet fremsat af goteren Magnus – eller rettere den store kyklop – kan blive afvist, og den skamplet som dette værk har påført vort folk, kan blive grundigt gnedet væk. Men det skal gøres uden at følelserne får lov at styre fremstillingen og med udvisning af den kløgt som kræves af den gode historiker.

Til denne opgave kunne jeg tænke mig at man fik fat i mænd der både besidder indsigt i dansk historie og en ukorrumpert dømmekraft, mænd der ikke giver sig til at strides om småting ud fra egne interesser (hvad man jo ellers ofte ser). Når de så havde samlet materialet, med kløgt og jugement og en passende historisk metode, kunne de lade en velskrivende og lærd person

³ Spithoffs brev er dateret 16. oktober. Det er en af flere rapporter Spithoff sendte hjem i efteråret 1559. Den del af brevet der er oversat her, er udgivet af E. Jørgensen, *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*. København 1931, 220-21. Originalen ligger i Rigsarkivet (England A. Akter og Dokumenter). Oversættelse ved KSP.

⁴ At Magnus' værk også skulle være udkommet i Paris, må være en fejltagelse fra Spithoffs side.

– f.eks. Sturm eller en anden af samme format – om at bearbejde det til et smukt og velformet værk. For ligesom musik er uskøn hvis den synges dårligt, selv når den er komponeret med stor kunst, så forsvinder på samme måde al ynde fra historiske beretninger hvis ikke de er fortalt i en elegant stil.

Derfor kunne jeg ønske at du, med den indflydelse dit embede som universitetets konservator giver dig, kunne opfordre vores lærde på universitetet til at tage sig af denne sag – og især dem som bruger mere tid på spidsfindige disputationer end på sager der angår vores fælles samfund. Jeg skriver så udførligt om disse ting til dig nu da jeg med egne øjne kan se hvor meget det betyder at fyrster sørger for at knytte lærde og velskrivende mænd til sig som kan sørge for at store bedrifter skildres i et smukt sprog og derved bevares for eftertiden.⁵

Hans Svanings svar på Johannes Magnus

Når Spithoff her plæderer for en ny danmarkshistorie, har det i første række at gøre med æresoprejsning. Danmarks renommé har lidt stor skade ved at blive sværtet til af Johannes Magnus, og nu må denne skamplet fjernes.

⁵ Chartas etiam chorographicas regni sui magnifice delineatas et impressas diuulgari curat, Gothorum item Sueonumque historiam plenam mendaciis a Magno Gotho collectam, Romæ, Parisiis, et tandem superiore anno Basileæ excusam huc multi asportant distrahendam, plurimique eam comparant, vt hac ratione cum Danicæ gentis contumelia et labe venetur laudem apud hosce populos ad credendum alioqui procliuiiores, quam par est.

Aduersus eiusmodi venenatos morsus pharmacum (meo quidem iudicio) futurum esset præsens, si serenissimo regi nostro autor esses chartam aliquam artificiose delineatam, ac regna prouinciasque omnes ipsius dilucide complectentem loco aliquo celebri excudendi; denique historiam quandam rerum Danicarum eleganti stylo conscriptam typis publicandi, vt hac ratione exteræ gentes in notitiam istorum regnorum maiorem veniant, et vanissima illa Magni Gothi, hoc est magni Cyclopis, mendacia refutentur, et labe illa scripto isto genti isti aspersa veluti spongia quadam deleatur, affectibus tamen depositis, et prudentia adhibita, quæ in bono historiographo requiritur.

Hanc ad rem adhiberi vellem homines antiquitatis rerum Danicarum peritos, iudicio incorrupto præditos neque ambitionis cuiusdam studio de rebus minimis (ut sæpe fieri solet) contententes, qui res ipsas prudenter et cum iudicio, methodo quadam apta et historica collectas eloquenti et erudito cuidam homini, cuiusmodi est Sturmius aut alius quispiam illi non dissimilis, reliquerent expoliendas disertaue oratione explicandas. Nam quemadmodum musica etiam artificio magno composita, si male canatur, ingrata est, ita quoque rerum gestarum perit gratia omnis, nisi stylo eleganti commendantur.

Hanc ad rem vellem quoque te pro autoritate officii tui quod, isthic geris, dum Conseruatoris Academiæ munere fungeris, cohortari nostros Academicos et maxime eos qui plus tribuunt temporis intricatis quibusdam disputationibus, quam rebus ad communem vitam pertinentibus. De quibus rebus ideo ad te diligentius scribo quod nunc re ipsa comperiam, quanti referat principes apud sese alere eruditos et disertos homines, qui polite scribendo rerum gestarum memoriam ad posteritatem possint transfundere.

Spithoff foreslår regeringen at sørge for et dansk modsvar, en pendant, der kunne rense Danmark og danskerne for Magnus' beskyldninger.

Spithoffs bekymring for danskernes ry i lyset af Johannes Magnus' værk er forståelig. Magnus besynger i sin store Sverigeshistorie svenskerne og deres forfædre goterne som det ældste folk i verden, som han fører tilbage til Noahs sønnesøn Magog der kom til Sverige i året 88 efter Syndfloden.⁶ Svenskerne og deres forfædre goterne er stort set over en kam både tapre, ædle og retskafne, og de udmærker sig oven i købet ved tidlige litterære bedrifter. Denne gotiske patriotisme går imidlertid hånd i hånd med en indædt polemik mod alt dansk. Gennem hele historien fremstår danskerne som feje, grusomme og latterlige. Kulminationen er en stor tale til sidst i værket, angiveligt holdt i 1510 af den svenske stormand Heming Gadh, en tale som simpelt hen bærer overskriften 'mod danskerne', *contra Danos*. Heri opsummerer Heming Gadh alt hvad der kan siges negativt om danskerne. Læseren præsenteres for diverse danske latterligheder – såsom en underlig forvridding af munden når de taler, manglende kendskab til tysk, primitive madvaner – og for en række usympatiske træk, bl.a. grusomhed og upålidelighed, som så illustreres med en række historiske eksempler.

Sandsynligvis var man i danske regeringskredse allerede før Spithoffs advarsler fra London opmærksom på at Johannes Magnus' værk krævede en eller anden form for reaktion. Men det er muligt at Spithoffs oplysninger om at værket brugtes som politisk propaganda ved det engelske hof, fik kansler Johan Friis til at skride til handling. Han sørgede i hvert fald for at der blev skrevet et svar, nemlig det lille prosaskrift *Refutatio* ('Gendrivelse'), og det har tilsyneladende ligget klar i en foreløbig form allerede et par måneder efter Spithoffs brev, i december 1559.⁷ Der gik imidlertid et år til før *Refutatio* udkom, men dens ejendommelige tilblivelseshistorie skal i øvrigt ikke beskæftige os her.⁸

Forfatteren af *Refutatio*, Hans Svaning, tager heri de forskellige anklagepunkter i Heming Gadhs tale op til behandling. Der er et vist troskyldigt præg over dette punkt-for-punkt forsvar, men helt uden bid er det ikke. Til Hemming Gadhs anklage om danskernes manglende kendskab til tysk, svarer Svaning at danskerne jo med tilfredshed bliver hjemme – i modsætning til en vis Johannes Magnus der tilbragte sine sidste tyve år i

⁶ Det moderne standardværk om Johannes Magnus' Sverigeshistorie er K. Johannesson, *Gotisk renässans: Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker*. Stockholm 1982.

⁷ H. Svaning, *Refutatio calumniarum cuiusdam Ioannis Magni ... huic accessit Chronicon sive Histoiria Ioannis Regis Daniae*. [Sine loco 1561]. Værket er udgivet under pseudonymet Petrus Parvus Rosefontanus og dateret 1560. En ny udgave af de bevarede dele af Svanings danmarkshistorie med dansk oversættelse er under udgivelse af Peter Zeeberg, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

⁸ Se herom i H. Ilsøe, "Omkring Hans Svanings *Refutatio* og *Chronicon Ioannis*", *Historisk tidsskrift* 12. rk. 6 (1972), 21-58.

eksil og forsømte sine præstelige pligter. Påstanden om danskernes dårlige mad overtrumfer han ved at antyde at svenskernes hygiejneforhold godt kan lade noget tilbage at ønske.

Svaning var den oplagte mand at sætte til at skrive en gendrivelse af Johannes Magnus' værk. Han var nemlig allerede i færd med at forfatte en ny stor danmarkshistorie og havde formentlig været det fra midt i 1550erne, muligvis endda også før Magnus' Sverigeshistorie udkom første gang, i 1554. Under alle omstændigheder kom Magnus' værk til at sætte et markant præg på hele Svanings danmarkshistorie. Det er ganske vist ikke så meget af den vi kender i dag, for den blev aldrig trykt, og manuskriptet brændte med Universitetsbiblioteket i 1728. Men enkelte dele af den var blevet udgivet, henholdsvis Kong Hans' historie (sammen med *Refutatio*, i 1561) og Christian IIs historie (i 1658). Dertil kommer at vi kender en senere bearbejdelse af Svanings danmarkshistorie, foretaget af Johannes Meursius, kongelig historiograf hos Christian IV, i 1630erne, og med lidt forsigtighed kan vi godt slutte os til Svanings fremgangsmåde ved at studere Meursius' værk.

Svaning udgav sin beretning om Kong Hans' historie sammen med *Refutatio*. I Hans' regeringsperiode var de nordiske lande sluttet sammen i Kalmarunionen. Denne unionsperiode er hos Johannes Magnus skildret som en række af svenske frihedskampe mod den danske undertrykkelsesmagt. Hos Svaning bliver det derimod til en række svenske løftebrud mod en retskaffen men af og til lidt for godtroende dansk konge. Der er altså i høj grad tale om at svenskere og danskere er skildret med de samme karaktertræk hos Magnus og Svaning – men med modsat fortegn.

Det samme gør sig gældende for den tidlige histories vedkommende. Her havde Magnus konstrueret et veritabelt gotisk imperium begyndende længe før Kristi fødsel. En del af sit materiale hentede han hos Saxo, som han så at sige spejlvendte, så Sverige og ikke Danmark fremstod som den dominerende nordiske magt i disse tidlige tider. Magnus er imidlertid langt mere insisterende og konsekvent i sin skildring af nabolandets konstante underlegenhed. Og det var Svaning også – men altså med endnu en spejlvending af sort og hvidt. At dømme efter Meursius' bearbejdelse har Svaning i sin ældste historie konstrueret et dansk imperium som en slags omvendt af Magnus. Hos Meursius – og altså givetvis også hos Svaning – er det gennemgående betonet at Sverige er underlagt det store danske rige, og når der af og til er krige, drejer det sig om svenske oprør mod den retmæssige danske overmagt.

Hos Magnus og Svaning formuleres altså nogle nationale stereotyper således at det er de samme positive og negative træk der appliceres på henholdsvis ens eget folk og fjenden. Det kom til at gælde under hele den såkaldte litterære fejde mellem Sverige og Danmark, som fortsatte ikke alene under den dansk-svenske Syvårskrig 1563-1570, men også gennem hele 1600-tallet, hvor forholdet mellem de to nabolande til stadighed var

spændt. Johannes Magnus' Sveriges historie fik stor betydning i Sverige såvel som i Danmark: I sit hjemland kom den til at tjene som ideologisk fundament gennem hele 1600-tallets stormagtsæra, mens den i samme periode i Danmark udgjorde en konstant udfordring som danske historikere og politikere blev nødt til at forholde sig til.

Det retoriske argument

Lad os vende tilbage til Spithoffs brev. Den nye danmarkshistorie må gerne i Spithoffs øjne blive forfattet af en udlænding, bare det bliver på grundlag af sobre og saglige forarbejder lavet af folk med indsigt i dansk historie. At sproget skal være latin, giver sig selv. Der er den helt pragmatiske grund at latin var internationalt gangbart, og man henvendte sig jo til et udenlandsk publikum for at redde Danmarks anseelse. Der er ikke tvivl om at hensynet til det internationale publikum har været en vigtig årsag til at den danske – og den svenske – regering ønskede latinsprogede nationalhistorier i 15-1600-tallet.

Men valget af latin var ikke bare et valg af sprog. Det indebar også hele renæssancehumanismens litterære diskurs og kulturelle horisont. I denne tradition havde historieskrivningen status som kunstprosa, og den høje stil, det smukke udtryk, var et væsentligt element. Spithoff understreger denne retoriske side med særlig styrke efter at have beklaget den skamlet Magnus har sat på Danmarks ære. Det er tydeligt at han anser stilistisk elegance for en betingelse for at en ny danmarkshistorie kan have overbevisningskraft i udlandet.

Den nye danmarkshistorie skulle imidlertid mere end blot at overbevise de sydlige naboer om Johannes Magnus' løgnagtighed. En nationalhistorie på klassicerende latin skulle også markere at Danmark havde del i den fælleseuropæiske kulturkreds i hvilken den klassiske kultur stod som et fælles paradigme – kort sagt, at Danmark hørte til i den civiliserede verden. Det er ikke noget Spithoff udtrykker eksplicit, men det ligger som en underforstået forudsætning og er i al sin enkelhed helt centralt. Hele det danmarkshistoriske projekt, alle bestræbelserne på at skrive Danmarks historie på latin i 15- og 1600-tallet, kan ses under denne synsvinkel.

Det betød i stilistisk henseende at karakteristiske træk ved den klassiske historiografi blev appliceret på det danmarkshistoriske stof. Et markant eksempel herpå er Niels Krags skildring af Christian III. Den er skrevet i 1590'erne, så vi er nu 30 år senere end Spithoffs brev. Men Krags arbejde indgik i det samme danmarkshistoriske projekt som Spithoff havde givet næring til. Svanings manuskript blev som sagt ikke trykt, og efter ham havde Anders Sørensen Vedel uden held havde forsøgt at skrive en samlet fremstilling af Danmarks historie. I 1594 blev Niels Krag som den første officielt udnævnt til kongelig historiograf, men heller ikke for ham lykkedes

projektet.⁹ Han efterlod sig dog en stor del af sin skildring af Christian III's regeringsperiode.

Den er romersk på alle niveauer. Danske sted- og personnavne er omhyggeligt latiniserede, så f.eks. byen Kolding hos Krag hedder *Collina* i stedet for den mere almindelige og mere dansklydende form *Coldinga*. På samme måde bliver 'Hvidøre' til *Album promontorium*. Adelsmanden Eske Bilde har fået et særligt fornemt antikt fornavn, nemlig *Æscylus*, efter den græske tragediedigter. Krag går i denne henseende så vidt at historikeren Hans Gram, der udgav hans Christian III-historie i 1737, fandt det nødvendigt at tilføje en forklarende liste over Krags latiniseringer.¹⁰ Dertil kommer at Krags ordforråd og syntaks er i overensstemmelse med klassiske romerske normer, ligesom Krag følger de romerske historikeres princip om aldrig at citere direkte fra andre tekster: Teksten er hans egen prosa hele vejen igennem.¹¹ Den ensartede stil modsvares af et homogent indhold, for Krag holder sig til diplomatiets sfære. Det er beslutningstagerne han fokuserer på – og også herved lægger han sig op ad de klassiske forbilleder.

Danmarkshistorie på vers: Erasmus Lætus' *Res Danicæ*

Samme klassiske retorik finder vi i den poetiske gren af historieskrivningen. Ganske vist kan vi godt gå ud fra at Spithoff havde et prosaværk i tankerne. Og det var et sådant Svaning, Vedel, Krag, og efter Krag også Jon Jacobsen Venusin, uden held arbejdede på at få fuldført, efter aftale med den danske regering. Men nationalhistorien kunne også behandles i latinske vers, i klassicerende episke digte, og denne virksomhed blev ligeledes støttet af den danske regering.

Det viste sig også at være betydelig lettere at føre ud i livet. I de tidlige 1570'ere lykkedes det den danske hofdigter Erasmus Lætus at udsende ikke alene to store danmarkshistoriske epos'er men også flere andre latinske digte der også mere indirekte tegner et idyllisk billede af det danske samfund i årene efter Syvårskrigen afslutning.

Lætus' poetiske danmarkshistorier har i flere henseender de samme funktioner som den påtænkte prosahistorie. I det store epos *Res Danicæ* (Frankfurt am Main 1574) fortæller Lætus, i latinske heksametre, om

⁹ Omstændighederne vedrørende Svanings, Vedels og Krags arbejde med at skrive Danmarks historie diskuteres i H. Ilsøe, "Svaning, Vedel, Huitfeldt og Krag. Omkring spørgsmålet om den første historiografudnævnelse", *Tradition og kritik. Festskrift til Svend Ellehøj* (edd. G. Christensen et al.), København 1984, 235-258. En oversigt gives i K. Skovgaard-Petersen, *Historiography at the Court of Christian IV*. København 2002.

¹⁰ N. Krag, *Annalium libri VI*. Ed. Hans Gram. København 1737, 133-139.

¹¹ Hans Gram understreger Krags vellykkede imitation af de romerske historikere Sallust, Livius og Tacitus. Der er dog visse stilistiske uregelmæssigheder, siger Gram, men de må tilskrives det efterladte manuskripts ufærdige stand (Krag 1737, 36, som i note 10).

landets historie helt fra Noah og frem til sin egen tid. Således giver han Danmark en lang fortid i en klassisk litterær form af stor prestige, nemlig det nationale epos. Lætus omtaler indledningsvis sig selv som den danske Vergil, og *Res Danicæ* er da også en pendant til Vergils romerske nationalepos. Her skildres Danmarks grundlæggelse ligesom Æneiden handler om Roms. Mere specifikt har den danske konge Frederik II lånt nogle afgørende karaktertræk fra Æneidens hovedperson Æneas. Begge er ansvarsbevidste ledere som ligger vågne om natten i bekymring over de farer der truer, og begge sætter deres lid til de højere magter.

Med denne allusion til Vergil og hans Æneide markerer Lætus at han er Danmarks Vergil, at Danmark er en pendant til oldtidens Romerrige. Han gør det i latinske heksametre og låner vendinger fra den klassiske romerske digtning. Herved formidledes også det grundlæggende budskab, at Danmark tilhørte kredsen af europæiske lande for hvem den klassiske oldtid stod som et fælles paradigme.

Et tilbagevendende tema er imidlertid forholdet til Sverige. Det gælder begge Lætus' danmarkshistoriske digte at de må betragtes som svar på Johannes Magnus' Sveriges historie. Svanings lille *Refutatio* var ikke fyldestgørende, mens Lætus' nationale epos' er netop retorisk set er i stand til at matche det nationale historieværk.

I *Res Danicæ* giver Lætus Danmark en oldtid der i ælde kan måle sig med Magnus' gotere. Også hos Lætus er vi tilbage ved Noah. Det er i sig selv ikke polemisk rettet mod Sverige, men når Lætus så siden gør et nummer ud af at cimbrerne, de ældste danskere som altså kan føres tilbage til Noah, besindigt blev hjemme, mens de gotiske nabofolk i deres rastløshed måtte ud og erobre – så er det at betragte som en national selvhævdelse på bekostning af svenskerne.

Selv om Spithoff kun omtaler et historieværk i prosa, må man konstatere at nogle af de forventninger han gav udtryk for – nemlig at et sådant værk skulle tage til genmæle mod Johannes Magnus og gøre det i en retorisk elaboreret stil – også blev indfriet med Lætus' nationale epos. Derimod ville han givetvis ikke have godkendt Lætus' højst uegale stoffordeling, som indebærer at visse episoder får lov at svulme voldsomt op – således optager Frederik IIs bryllup i 1572 næsten 1/3 af hele digtet - mens andre århundreder af historien bliver affejet i et par sætninger.

Ydermere har Lætus tydeligvis ikke følt sig forpligtet til at foretage systematisk indsamling af materiale. Han bygger efter alt at dømme på gængse og let tilgængelige fremstillinger, samt for den nyeste histories vedkommende på sig egen tilstedeværelse – hvad der naturligvis i sig selv er et interessant aspekt af hans fremstilling. Men den kløgt og dømmekraft og metode i materialeindsamlingen Spithoff kræver af historikeren, er ikke Lætus' sag. Det har givetvis forholdt sig sådan at der simpelt hen ikke sattes de samme forskningsmæssige krav til den poetiske historieskrivning som til dens pendant i prosa. Omvendt har et historisk epos som *Res Danicæ* heller

ikke haft samme status og autoritet som en prosaisk nationalhistorie. På trods af dens repræsentative værdi, har Lætus' *Res Danicæ* ikke gjort det ud for den ønskede nationalhistorie, hvad der jo ganske klart fremgår af at Svaning, Vedel og Krag med flere vedblev at arbejde på at få skrevet en ny danmarkshistorie.

Det protestantiske fællesskab

Spithoff vover endda at pege på en velegnet forfatter til den nye, velpolerede nationalhistorie. Hans forslag er Johann Sturm (1507-1589), rektor ved gymnasiet i Strassbourg og en uhyre indflydelsesrig protestantisk pædagog og humanist i tiden, nært knyttet til Philipp Melanchthon. Han lagde stor vægt på den latinske retorik i sin undervisning og var selv en anerkendt stilist. Det er selvfølgelig hans retoriske berømmelse der har fået Spithoff til at pege på ham. Men dertil kommer Sturms status i den protestantiske verden. Med Sturms navn peger Spithoff nemlig også på et særligt fællesskab, et mindre fællesskab inden for det store europæiske, hvortil det var meget vigtigt for Danmark at markere sit tilhørsforhold i sidste del af 1500-tallet. Det er kredsen af protestantiske lande.

Det er et helt centralt ærinde i dette halve århundredes danske historieskrivning, i poesi såvel som i prosa. At det protestantiske historiesyn har præget Svanings danmarkshistorie, er der ingen tvivl om. En af de passager vi kender fra den tidligste del af den, handler om de nordiske guder. Dem ser Svaning som et Djævelens blændværk, som han sætter ind i et frelseshistorisk perspektiv: afgudsdyrkelsen var Guds straf for arvesynden. Men i sin godhed sendte Gud Ordet til menneskene, og det har han gjort igen i nyeste tid hvor Martin Luther har afsløret pavernes falskhed og gennemført Reformationen.¹²

Også for Svanings efterfølger i forsøget på at skrive Danmarks historie, Anders Sørensen Vedel, var det vigtigt at markere det lutheranske tilhørsforhold. Vedel udgav i 1579, inden han for alvor kastede sig over den danmarkshistorien, den middelalderlige historiker Adam af Bremens værk om det hamburgske ærkebispesæde (skrevet ca. 1070). Og det har tydeligvis ikke været nogen helt uproblematisk tekst for Vedel, katolsk som Adam i sagens natur måtte være. Vedel udtrykker sit dilemma ganske klart i forordet: Han ønsker at udgive Adam af Bremens tekst fordi den fortæller meget om Danmarks historie, men samtidig er han klar over at han herved kan blive beskyldt for at støtte pavedømmet. Så fortalen har i høj grad

¹² Svaning, citeret i St. J. Stephanius, *Notæ uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici*. Sorø 1645, 140-41.

karakter af forsvar – både af Adam som ifølge Vedel giver udtryk for næsten lutherske synspunkter, og af Vedels eget udgiverprojekt.¹³

Et tydeligt udtryk for dette ønske om at markere at Danmark hørte med i den lutheranske verden, finder vi også hos Erasmus Lætus. Her tænker jeg på hans store digt om byen Nürnberg.¹⁴ Digtets tema er den tætte sammenhæng mellem protestantisme og civilisation – udtrykt i Nürnbergs grundlæggelse, udvikling og dens nuværende høje stade, både politisk, kirkeligt, handels- og erhvervsmæssigt og kulturelt. Nürnberg var velvalgt som en lutheransk kerneby hvis skole var oprettet i forbindelse med reformationen og organiseret efter Melanchthons principper. De store Nürnbergborgere som Lætus hylder, var alle kendt for deres forbindelse til Melanchthon.

Hovedpersonerne er imidlertid slet ikke fra Nürnberg. Det er Philipp Melanchthon og Joachim Camerarius, to af de ledende protestantiske lærere. Lætus hylder dem eftertrykkeligt. Og nok så interessant i vores sammenhæng sørger Lætus også for at gøre Johann Sturm i Strassbourg til genstand for emfatisk ros, både for lærdom, pædagogisk indsats og evne til at udtrykke sig smukt og klassisk.

Digtet indledes imidlertid af en lang fortale – og dens emne er dansk, nærmere bestemt et portræt af reformationskongen Christian III der rundes af med en skildring af hans fromme dødsleje. Både han og hans søn Frederik II roses for deres værdifulde indsats for kirke og skole. De er med andre ord protestantiske mønsterkonger. Lætus' digt er en tydelig – og i det mindste halvofficiel – dansk tilkendegivelse af tilhørsforholdet til den protestantiske kreds af lande, et tilhørsforhold som Spithoff også giver udtryk for ved at foreslå Johann Sturm som forfatter til den nye danmarkshistorie.

Den ansatte historiker

Spithoff slutter sine overvejelser over nødvendigheden af en ny danmarkshistorie med at understrege hvor vigtigt det er at fyrster sørger for at have ansat lærde og velskrivende historikere:

Jeg skriver så udførligt om disse ting til dig nu da jeg med egne øjne kan se hvor meget det betyder at fyrster sørger for at knytte

¹³ A. S. Vedel (ed.), *Historia Ecclesiastica ... scripta a Magistro Adamo quodam*. København 1579. Om Vedels forord til Adam af Bremen-udgaven se K. Skovgaard-Petersen, "Skal den katolske fortid komme til orde? Anders Sørensen Vedels dilemma ved udgivelsen af Adam af Bremen i 1579", *Fund og Forskning* 2004, 53-86.

¹⁴ E. Lætus, *De republica Noribergensium*. Frankfurt am Main 1574. Se nærmere i K. Skovgaard-Petersen, "Et dansk hyldestdigt til Nürnberg", *Renæssancen. Dansk, europæisk, globalt*. (Renæssancestudier 2), edd. M. Skaftø Jensen & M. Pade, København 1988, 146-60. (2. udg. 2004).

lærde og velskrivende mænd til sig som kan sørge for at store bedrifter skildres i et smukt sprog og derved bevares for eftertiden.¹⁵

Det er et grundvilkår for historieskrivningen i den førmoderne periode Spithoff her formulerer: Historikeren taler på nogens vegne, som oftest en herskers eller en institutions. Han er ansat til at forvalte sin arbejdsgivers interesser. Det er et træk der kan føles fremmed i dag hvor vi hylder historikerens kritiske selvstændighed. Men hvad der i denne forbindelse måske kan være særlig grund til at fremhæve er Spithoffs forslag om at lade opgaven overdrage til Johann Sturm i Strassbourg. Han har ikke nogen ide om at den nødvendigvis skulle udføres af en dansker, og det var da også almindeligt i tiden at udlændinge blev ansat ved fyrstehoffer til at skrive det pågældende lands eller dynastis historie. Da den danmarkshistorie som Spithoff plæderer for, endelig så dagens lys i 1630'erne, var der da også tale om en hollandsk forfatter, eller rettere to hollandske forfattere, for det endte med at hele to latinske danmarkshistorier udkom med få års mellemrum, begge forfattet af to nederlændinge ansat af Christian IV, Johannes Pontanus og den tidligere omtalte Johannes Meursius.

At projektet udmærket – og måske ligefrem bedst – kunne varetages af udlændinge, er endnu et udtryk for dets internationale orientering: Ærindet var at indskrive den lokale tradition i den fælleseuropæiske kultur, at insistere såvel på den nationale fortræffelighed som på det overnationale tilhørsforhold til den protestantiske verden og til den vesteuropæiske kulturkreds.

Det er naturligvis også vigtigt at pege på at både Spithoffs brev og de samtidige historiske tekster giver udtryk for at Danmark er en enhed, politisk og kulturelt, at danskerne er samhörige på tværs af standsskel – og de historiske tekster understreger at sådan har det været i umindelige tider. Men den internationale orientering er nok så bemærkelsesværdig. Det gjaldt om at vise at man hørte til i kredsen af civiliserede lande for hvem den klassiske oldtid var et fælles ideal. Det er en af de centrale forskelle mellem denne tidlige nationalisme som vi her har mødt i 1500-tallets latinske historieskrivning, og den senere romantiske nationalisme med dens vægt på modersmål og folkeånd.

Og endelig må vi ikke glemme Spithoffs primære ærinde, nemlig at advare mod Johannes Magnus' indflydelse. Hvad Spithoffs opfordring til Paslick først og fremmest fortæller os, er at den nationale historie var et sårbart felt. Den var i den grad med til at definere nationen at krænkelser af den art som stod at læse hos Johannes Magnus, ikke kunne tolereres.

¹⁵ Jf. note 5.